

♦ بیژن سورانی - رسول شکری نیا

معماری ایرانی - اسلامی در عصر کنونی که تکنولوژی و صنعتی شدن همه چیز را در بر گرفته است با الهام گرفتن از اعتقادات و ارزش های دینی و مذهبی می تواند خلأهای موجود را برطرف سازد. بر این اساس سازه‌های باقیمانده از دوران گذشته همواره مورد توجه قرار گرفته است؛ چرا که در طراحی بناهای موجود بر اساس معماری ایرانی - اسلامی فقط نیازهای ظاهری دیده نشده بلکه به نیازهای فطری و روحی که می تواند جان را صفا بخشد نیز توجه و یژه‌ای شده است.

از این رو گام برداشتن در این مسیر و زنده نگه داشتن این شیوه معماری می‌تواند به تغییر سبک زندگی در شرایط کنونی که دچار چالش‌های فراوانی شده است کمک بسیاری کند.

دکتر محسن وفامهر استاد و عضو هیئت علمی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران و عضو وابسته دانشگاه بین‌المللی امام‌رضاع) است و تاکنون بیش از چندین عنوان کتاب، ده‌ها عنوان مقاله و سخنرانی با محوریت معماری ایرانی - اسلامی در مجامع تحقیقاتی و آموزشی داخل و خارج کشور ارائه داده است.وی در پی فرمایشات مقام معظم رهبری در باره لزوم تألیف و توسعه علوم انسانی ایرانی - اسلامی و جنبش تألیف علوم انسانی، از پیشگامان این عرصه در حوزه معماری شد. با وفامهر که استاد و جانباز بسیجی دانشگاه و عضو هسته اصلی قطب علمی، فناوری معماری دانشگاه تهران، عضو شورای فناوری‌های نوین ساختمانی و عضو انجمن مفاخر معماری ایران است گفت‌وگویی انجام گرفت. وی طراحی و اجرای پروژه‌های مختلف عمرانی و معماری علمی و فرهنگی با سازه‌های گوناگون را در نقاط مختلف تهران و سطح کشور به انجام رسانده و از پیشگامان ایده‌های معماری ایرانی - اسلامی است. تألیفات و مقالات متعددی در این زمینه دارد. به گفته وفامهر بخشی از مجموعه فرهنگی به کشور ما خواه ناخواه به سمت و سوی تغییر معماری و بافت‌های شهری و حتی روستایی ما آمده و آرامش معماری متین و فاخر ایرانی در شهرها در حال از بین رفتن است.

معماری ایرانی - اسلامی با کارکردهای خود چه جایگاهی در بین ایرانیان داشته و دارد؟
معماری اصولاً باید در خدمت انسان‌ها باشد و از آنجا که کرامت انسان نزد حضرت باری تعالی بسیار عظیم است، در معماری ایرانی -اسلامی با تکیه بر همه ابعاد وجودی انسان به همه خصائص روحی، جسمی، معنوی، آرمایی، اعتقادات، دین، مذهب، فرهنگ، ادبیات، شعر، موسیقی، هنر، تاریخ و... توجه خاصی دارد و معمار مسلمان ایرانی در طول تاریخ با ذوق، سلیقه و استعدادهای خدادادی نهفته در وجودش سعی کرده همه آنها را با نسبت‌های معین و اندازه و مقداری مشخص، ترکیب کرده و در یک وحدت و هماهنگی مناسب برای انسانی که روی زمین شأن خلیفه الهی دارد، فضای زیست طراحی و اجرا کند که قابلیت مطلوب شدن در آن فضایی که لیاقت انسان است را داشته باشد.

در معماری ایرانی از همه ظرفیت‌های هنر چه در قالب شعر، نقاشی، خطاطی، تذهیب، منبت، منبتک، گچ و چوب، میناکاری، طرح فرش و... نهایت بهره‌برداری برای ارتقای جایگاه و منزلت انسانی می‌شود و این اقدام تا جایی پیش می‌رود که متن قرآن کریم، آیات و روایات و مکتب اسلامی و به ویژه مذهب جعفری در کتیبه‌ها و کاشی کاری‌ها در سسردهای اصلی منازل، مغازه‌ها، بازارها و عمارت‌ها نقش می‌بندد که متعالی‌ترین کاربرد مستقیم خطوط اعتقادی و فکری مسلمان به شمار می‌رود.

حتی گاهی سوره‌های قرآن کریم به‌طور کامل در کتیبه‌های کوره و سنگ یا خطوط نسخ، لث و نستعلیق با کمال زیبایی نوشته و با هنر معماری مساجد، تکایا و معابر آمیخته می‌شود و این لطافت روح و ضمیر معمار و معماری برای جامعه مسلمان پیام دارد و روح طراحی حاکم بر این طرح و این بنا منبعث از تراوشات فکری و همه ابعاد وجودی معمار مسلمان است.

زیبایی‌شناسی از مهم‌ترین بخش‌های معماری ایرانی - اسلامی است، اما امروزه کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد، به نظر شما برای گرایش به این اصالت باید چکار کرد؟

معماری ایرانی - اسلامی تلاش می‌کند با ترکیبی موزون و زیبا با مقدار و نسبت‌های معین و در نظر گرفتن همه ابعاد زیبایی‌شناسی، ترکیب نور و رنگ همه‌ی‌ها را زیبا را به کار گیرد تا عزت انسان، عقاید او و احساس پاکش در تعامل کامل و سازه‌ها با طبیعت زیبا مؤانسث و مرافقت داشته باشد.

جریان آب در معماری ایرانی صرفاً نگاه به یک عنصر موجود در طبیعت نیست بلکه پآکی و طهارت قلب، روح و جسم آدمی با معیارهای مذهبی چون وضو و غسل، تنها با آب میسر می‌شود و از آنجا که اساس رشد طبیعت بکر در آفرینش از آب ماه حیات می‌گیرد، به مصداق آیه شریفه «و جعلنا من الماء کل شیء حی» وجود آب در حیات مرکزی بناها و جریان آب در همه عرصه‌های انواع معماری‌ها، مظهر پآکی و طهارت بوده است.

معماری ایرانی - اسلامی در واقع معماری مسلمانانی است که در ایران زندگی می‌کنند و معارفشان در طول سالیان سال در باب ایران اینچنین سروده شده: «ای ایران ای مرز پر گهر ای خاکت سرچشمه هنر» علاوه بر اخلاق، آداب، رسوم و سنن ایرانی، پس از پذیرش اسلام نه تنها هیچ گونه تعارضی با فرهنگ ایرانی نداشت بلکه مکمل و متمم قواعد و اصول جابودان در زندگی ایرانی‌ها شد و تا جایی پیش رفت که اساساً

گفت‌وگوی «جوان» با دکتر محسن وفامهر استاد دانشگاه و پژوهشگر معماری و شهرسازی

آرامش از معماری شهرهای ما رخت بر بسته است

امکان تفکیک و جدا کردن قواعد و حتی مراسم آئینی با فرهنگ و ادب ایرانی میسر نیست. اما امروزه به دلیل عدم دقت در انتخاب رنگ، الهام گرفتن از سباقه معماری متمدن ایرانی و برخی بی‌توجهی‌ها شاهد این هستیم که شهرها به ویژه شهرهای بزرگ دستخوش تغییرات معماری گسترده‌ای شده‌اند که با عبور از آنها نمی‌توان بدون تابلوهای راهنما تشخیص داد که این شهر در ایران است یا حتی یک شهر مسلمان است لذا همه در این باره مسئولیت داریم، از معماران و مهندسان گرفته تا دانشگاه‌ها و مسئولان و دست اندر کاران. به جرئت می‌توان گفت بخشی از مجموعه‌های فرهنگی به کشور ما خواه‌ناخواه به سمت و سوی تغییر معماری و بافت‌های شهری و حتی روستایی ما آمده و آرامش معماری متین و فاخر ایرانی در شهرها در حال از بین رفتن است.

شما اشارات خوبی به معماری ایرانی - اسلامی داشتید و از مزایا و ظرفیت‌های آن سخن گفتید، اما علت اینکه مردم نگاهی سطحی به معماری و ساخت و ساز پیدا کرده‌اند، چیست و چگونه می‌توان بر این نگاه فائق آمد؟

اسلام دین زندگی برای هر فرد و زیستنی اجتماعی است، از این رو در معماری می‌بینیم هر جا که بازاری شکل گرفته در کنار آن مدرسه نیز قرار دارد، هر جا که مدرسه است مسجد نیز محور طراحی است و هر جا که مسجد قرار دارد حمام نیز ضرورتاً وجود دارد، زیرا اسلام دین عقلانیت و زندگی است یعنی در کنار پآکی و طهارت روح و قلب حتماً باید پآکی و پاکیزگی ظاهری از هر گونه زشتی‌ها، پلیدی‌ها و کژی‌ها آغاز شود تا به غسل وضو ادامه یابد آن گاه برای جلای روح در معماری بنای مسجد و در بهره‌برداری از آن، به حال خضوع و خشوع در عبادت دست یابد و وقتی کسی بندگی خدا را کرد و به نماز و راز و نیاز با «او» زندگی کرد باید برای تقویت شناخت، دانش و بینش نیز به مدارس عالی برود تا در عین پآکی طهارت روح و جسم به زیور علم، دانش دین و ایمان مجهز شود تا در محل کسب بازار خود که قطب اقتصادی شهر یا کشور است با درایت و مدیریت علمی نسبت به بینش دینی و اسلامی آگاه باشد و از طریق این خودآگاهی امکان کسب حلال، طیب و طاهر و برای خود و خانواده‌اش نه تنها ایتباع نماید بلکه به کسب و کارش چون خلیفه خداوند روی زمین نیازها و مایحتاج بشریت را با کار و تلاش خود در اختیار آنها قرار دهد. بدون شک این کسب و روزی حلال اثرات عمیق

ملی فرهنگی و اجتماعی وسیعی دارد، اما متأسفانه زندگی امروز مقداری از اصل و اساس ایرانی -اسلامی متمایز شده و سیر تحولات زندگی بشر امروز همانند سرعتی که در زندگی و فناوری‌ها به وجود آمده، بخش زیادی از اصالت معماری را به ورطه کارهای سطحی و ضرب‌الاجلی کشانده است. معماری و ساخت و ساز در قرن اخیر و به ویژه دهه‌های اخیر به سمت و سوی کارهای سطحی رفته است و نه تنها از عنصر مهم اصالت فاصله گرفته بلکه نوعی هجمه فرهنگی، اعتقادی محسوب می‌شود و با نگاه سطحی ظاهر آ مقرون به صرفه است اما زمانی که به عمق کار دقت می‌کنیم می‌بینیم نه تنها مقرون به صرفه نیست بلکه زیان بار و خسارت آور است و علاوه بر هزینه‌های مادی و معنوی، به جلوه‌های بصری و روانی فرد و جامعه متضرر منفی و گاهی غیرقابل جبران می‌گذارد.

راه حل مناسب با این سطحی نگری چیست؟

مهم‌ترین راه، تغییر دیدگاه و بینش است زیرا مادامی که تفکر ساخت و ساز بر مبنای امروزی آن باشد وضعیت بهتر از آنچه می‌بینیم نخواهد بود. رجعت به گذشته پر افتخار و کهن ایران در حوزه معماری و شهرسازی و بیش عمیق معماران مسلمان در سده‌های گذشته که برخی آثار فاخر آن در جای جای این سرزمین همچنان با گذشت صدها سال باقی‌مانده

در کنار تلفیق هنرمندانه سنت با مدرنیته در مراحل مختلف از ایده، طراحی، مصالح ساخت طبقات و شیوه اجرای هر یک به فراخور برداشت‌های کارشناسی از اصالت فرهنگ، هنر و تمدن ایرانی -اسلامی و مهم‌تر از همه اعتقاد و باور به این نکته مهم که معماری ایرانی -اسلامی برای جامعه امروز هم حرفی نو دارد، می‌تواند شرایط برداشتن گام‌هایی مؤثر برای طراحی و اجرای معماری ایران را فراهم کند.

به نظر شما همین‌ها برای غالب شدن معماری ایرانی - اسلامی بر معماری غربی یا غیر مانوس می‌باشد، امروز در همه جا فرونی یافته کافی است؟

این سؤال قطعاً خیر است زیرا اینهایی که عرض کردم تنها بخش کوچکی از بحث فرهنگسازی و علاقه به سرزمین پدری و تلاش‌های نیاکان ماست و گر نه همه در این باره دارای مسئولیت هستیم از دانشگاه‌ها و مراکز آموزش فنی و مهندسی گرفته تا نهادها و وزارت‌خانه‌های مسئول و افراد و چهره‌هایی که سخن آنان و عمل آنان در این راستا قابل توجه است. هیچ گاه نباید کسی خود را از دایره احساس مسئولیتی این زمینه بیرون ببیند و همه باید متوجه مسئولیتی

سمت جنوب و بلکه بهتر بگوییم رو به قبله دقت می‌شده تا از بهترین نور و گرما در فصول سرد سال و بهترین نور و خنک‌دار گرم‌ترین فصل سال بهره‌گیری شود. به منظور ایجاد خنکای بیشتر به ویژه در دل کویر از جمله یزد، کرمان، اصفهان و حتی جنوب‌ایران یکی از این اختراعات ایرانیان پدیده بادگیر است که در طراحی معماری فضاهای زیستی استفاده می‌کردند تا انرژی باد طبیعی را از طریق کانالیزه کردن آن از بلندترین نقاط چرخه و گردش باد به درون ساختمان هدایت کنند و گاه تا زیر زمین و روی حوضی از آب ادامه می‌دادند تا پس از بر خورد هوای گرم به آب سرد مجدداً در تداوم مسیرش به تک‌تک اتاق‌ها و فضاهای معماری راه یافته و محیط زندگی را مطبوع و خنک کند. این خود پایه و اساس اصلی کولرهای امروزی را تشکیل می‌داده است تا جایی که کولرهای آبی -سلولزی به کولرهای گازی و اسپلیت توسعه یافته و تماماً در این توسعه از بنای هوش و ذکاوت مهندسان معماری بهره گرفته است. همین موضوع بادگیر خود صرفه‌جویی عظیمی را در پی دارد چون نیازی به مولد و نیروی الکتریسته نداشت و به طور طبیعی کار می‌کرده است.

طرح مسکن ویژه براساس همه این ضرورت‌ها و نگاه ویژه به پدر و مادر، رابطه عاطفی با فرزندان اعم از دختر و پسر، عروس و داماد و حتی نوه‌ها طراحی شده که بتوان از این بستر استفاده کرد

♦

رجعت به گذشته پر افتخار و کهن ایران در حوزه معماری و شهرسازی در کنار تلفیق هنرمندانه سنت با مدرنیته در مراحل مختلف از ایده، طراحی، مصالح ساخت طبقات و شیوه اجرای هر یک به فراخور برداشت‌های کارشناسی از اصالت فرهنگ، هنر و تمدن ایرانی -اسلامی و مهم‌تر از همه اعتقاد و باور به این نکته مهم که معماری ایرانی -اسلامی برای جامعه امروز هم حرفی نو دارد، می‌تواند شرایط برداشتن گام‌هایی مؤثر برای طراحی و اجرای معماری ایران را فراهم کند

سرمایه پدر و مادر، فرزندان، عروس و داماد و... در کنار تسهیلات مناسب می‌تواند آن رایه نتیجه برساند. بسته به حجم سرمایه در ابعاد کوچکتر یا بزرگتر به شرطی که حداکثر از ۳۰ درصد سطح اشغال قانونی بیشتر نشود، اجرا می‌شود. ضمن اینکه املاک و خانه باغ‌های قدیمی که نیاز به نگهداری و ساخت و سازهای جدید دارند با این روش به شکل مناسبی محافظت می‌شوند و در همه بافت‌ها می‌توانیم متناسب با آن، این ایده

را پیش ببریم.

ضمن بهترین ایده برای تشکیل شهرها، ایده باغ شهر است که می‌توان با این ایده تمام فضاهای سبز را حفظ کرد و زندگی شهری را در درون فضای سبز تجربه نمود که با رو حیات انسان‌ها بیشتر مانوس است و منجر به شادابی، ایجاد صفای روح و جسم و آرامش آنان می‌شود.

شما تألیفات خاصی در حوزه معماری دارید، همه اینها در عرض دو، سه سال اخیر منتشر شده و مورد استقبال قرار گرفته است، درباره محتوای آثار تان قدری توضیح دهید.

یکی از دغدغه‌های اصلی مقام معظم رهبری که طی سالیان اخیر در دیدارهای مختلف با اساتید و دانشجویان مطرح فرمودند و روی آن تأکید جدی داشته و دارند بحث نهضت تألیف در کنار ترجمه بود و اینکه نیازمند کتب تألیفی در همه حوزه‌ها متناسب با شرایط امروز هستیم. بنده هم از همین رو حاصل تحقیق و پژوهش‌های سالیان دور و اخیر خود را در حوزه‌های تخصصی در ۳۰ سال گذشته، دسته بندی موضوعی کرده و به صورت هدفمند تعدادی از آنان را طی سالیان ۹۰ تا ۹۲ منتشر کردم که خوشبختانه مورد لطف و استقبال صاحب نظران، کارشناسان و دانشجویان از یکسو و اصحاب رسانه از سوی دیگر قرار گرفت و تعداد دیگری از این آثار در مراحل نهایی تدوین هستند. در راستای همین نهضت تألیف و همچنین متناسب با الگوی ایرانی -اسلامی معماری تلاش می‌کنم طی سال جاری با سال آنی نسبت به انتشار آن اقدام کنم. اگر مجال کارهای متفرقه اجازه دهد یکی از این تألیفات با عنوان مجموعه شش جلدی فناوری سازه‌های معماری سنتی ایران به صورت نفیس و ماندگار منتشر شده و در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد.

در مجموعه دودلدی «پرواز خیال» و «نقش سناریو در طراحی معماری» شاهد ارائه نظریات جالب و قابل توجهی هستیم که با توجه به مسائل

اقلیمی و زیست محیطی در معماری ایرانی -اسلامی یا معماری سنتی می‌تواند برای خوانندگان مفید باشد، نظر خود تان چیست؟

این دو کتاب نکات قابل توجهی دارند که ارائه سناریو و عنصر خیال و واقعیت در آن و قابلیت اجرا می‌تواند به مهندس، معمار یا علاقه‌مندان کمک کند با ایده‌ها و طرح‌هایش، چگونه به این موضوع تقرب یابد تا آن را اجرا کند و مسائل مختلفی در کنار این عناصر را تشریح می‌کند که به نظر می‌باید بعد از مطالعه کتاب و به شکل نقد و بررسی مورد واکاوی قرار گیرد.

سخن یا یانی شما در این گفت‌وگو چیست؟ شما که در کنار علم و تعهد، از عنصر تجربه و عمل نیز استفاده کرده و پروژه‌های مختلفی را در مراکز دانشگاهی و خارج از آن اجرا کرده‌اید، چگونه می‌توانید به تحقق ایده‌های الگوی ایرانی -اسلامی کمک کنید؟

اولاً هرکس باید در این مسیر احساس مسئولیت کند، دوماً معماری می‌تواند جریان یافته و به حل مسائل مختلف امروزی ببیندیشد و حلال بسیاری از مسائل و مشکلات فرهنگی باشد به شرط آنکه جدی گرفته شود. هر چند در پارهای موارد به دلیل عدم هدفگذاری و پیش‌بینی لازم، کارکرد مناسبی ندارد اما ظرفیت بسیار گسترده معماری ایرانی -اسلامی می‌تواند در این راستا بسیار مورد توجه قرار گیرد.

ضمناً تکنولوژی فکر ایرانی همواره می‌تواند به راهکارهای جدید معطوف شده و در بستر نوآوری و ارائه ایده‌های خلاق، از الگوهای سنتی، ایرانی -اسلامی ماندگار و فاخر کمک گیرد و نکته آخر اینکه آرامش و آسایش در کنار

معنویت مهم‌ترین کارکردی است که از معماری و به ویژه مسکن به عنوان نقطه نقل آرامش خانواده باید انتظار داشت؛ آرامش و معنویتی که متأسفانه در بسیاری از شهرها از معماری ما

رخت بر بسته است.

♦

آرامش و آسایش در کنار معنویت مهم‌ترین کارکردی است که از معماری و به ویژه مسکن به عنوان نقطه نقل آرامش خانواده باید انتظار داشت؛ آرامش و معنویت که متأسفانه در بسیاری از شهرها از معماری ما رخت بر بسته است